СУСПІЛЬСТВОЗНАВЧЕ ТА ІСТОРИЧНЕ ЗНАННЯ ЯК ЗАСІБ БОРОТЬБИ З ДЕЗІНФОРМАЦІЄЮ ЩОДО СИТУАЦІЇ В РЕЛІГІЙНОМУ ЖИТТІ КРАЇНИ

*Наукова доповідь на методологічному семінарі НАПН України
«Актуальні проблеми психологічної протидії негативним інформаційним
впливам на особистість в умовах сучасних викликів» 8 квітня 2021 р.*

<https://doi.org/10.37472/2707-305X-2021-3-1-13-10>

БОНДАРЕНКО

Віктор Дмитрович

*доктор філософських наук,
професор, член-кореспондент
НАПН України, завідувач
кафедри богослов'я та
релігієзнавства Національного
педагогічного університету
імені М.П. Драгоманова,
м. Київ, Україна*

Анотація. У доповіді йдеться про нівелювання психологічного тиску на громадян України, включаючи молодь і підлітків, у питанні організації релігійного життя у країні, особливо у справі заснування автокефальної Православної Церкви України та діяльності Української греко-католицької церкви. Різні аспекти цієї проблеми розглядаються у роботах І. Власовського, Т. Висоцької, К. Говоруна, М. Мариновича, Ю. Чорноморця, А. Юраша та ін.

Ключові слова: вивчення церковної історії; удосконалення навчальної літератури; нівелювання психологічного тиску; правда про церкву в Україні.

Однією із найпомітніших подій останнього періоду новітньої історії України стало утворення у нашій країні Помісної Православної Церкви України (ПЦУ) (Маринович, 2018), що стала п'ятнадцятою Православною Церквою у диптиху Православних Церков. Ці події не лише повернули мільйони православних українців у лоно Вселенського православ'я, але і нанесли удар по монополії в Україні Руської православної церкви (РПЦ), а відтак і по позиціях Росії в українському суспільстві, істотно ослабивши її та окресливши стратегічний напрям об'єднання і подальшого розвитку православ'я в Україні.

Події, пов'язані з утворенням ПЦУ, викликали небачений спротив як у РПЦ, так і російської влади. Достатньо сказати, що ця проблема стала предметом розгляду на Радбезі РФ (Голубева & Рейтер, 2018) та послужила фактичному розколу у світовому православ'ї, спровокованому РПЦ (Матвієнко, 2020).

За актуалізації питання незалежності православних в Україні російські пропагандистські світські і церковні машини продовжили продукувати масові фальсифікації церковної та світської історії України. В умовах сьогодення вони потребують спростування не лише заради нормального розвитку релігійного життя в Україні, а й з метою адекватного розуміння усіх процесів громадянами держави, особливо підростаючим поколінням, яке повинно завдяки гуманітарному блоку шкільних та університетських дисциплін правильно розуміти й оцінювати події у цій царині нашої історії.

З цією метою МОН України, НАПН України, відповідним інститутам НАН України та гуманітарним факультетам університе-

тів слід було б зосередити увагу на правильному трактуванні у навчальній літературі ключових подій церковно-політичної історії України. Серед таких проблем варто виділити, насамперед, події нашої древньої історії, пов'язані з християнізацією Київської Русі, прийняттям християнства княгиню Ольгою та князем Володимиром Великим. У цих питаннях, як відомо, офіційна російська пропаганда намагається перехопити ініціативу, аби забезпечити духовно-релігійну першість Москви. Ці ідеї стали особливо нав'язливо пропагуватися російським офіціозом після анексії Криму, що був духовною колискою християнізації Київської Русі. Сюди також слід віднести установку у центрі Москви пам'ятника Св. Володимиру та спроби нав'язати світовому співтовариству розуміння постаті королеви Франції Анни — дочки Ярослава Мудрого, як Анни Руської тощо.

Іншою важливою сторінкою в історії церкви стали події 1686 р., пов'язані з тимчасовими поступками РПЦ з боку Вселенської патріархії щодо Київської митрополії. Як відомо, тимчасовий характер дії відповідних документів Константинополя (Стамбулу) був знівелюваний Москвою, а відтак Київ як духовно-релігійний центр потрапив у багатовікову залежність від Москви.

Для правильного розуміння цих подій важливо донести до молоді правдиву історію Київської митрополії, зруйнованої монголо-татарами, та перенесення її центру в Галич і Володимир-на-Клязьмі, а згодом до Москви, а також роль Св. Митрополита Петра — ігумена Ратненського монастиря, який із різних причин, ставши митрополитом, сприяв вивищенню Москви як релігійного центру.

Об'єктом особливої уваги повинні стати і події Переяславської ради, в якій українське православне духовенство, очолюване митрополитом Сильвестром Косовим, як відомо, відмовилося брати участь (Власовський, 1998а, с. 54-84).

Для адекватного розуміння історичних міфів, пов'язаних зокрема з «об'єднанням України з Росією», «безперервністю» існування Руської православної церкви як духовної серцевини, т.зв. «колиски трьох братніх народів», слід було б також предметно подати процес підпорядкування українського православ'я Москві, знівелювання Київської митрополії та доведення її до стану звичайної єпархії РПЦ. Виняткове значення має аналіз діяльності Феофана Прокоповича, який обґрунтував верховенство російського імператора у православній церкві, що поклало

початок т.зв. Синодальному періоду в історії РПЦ і фактично перетворило Російську православну церкву на частину державного апарату зі специфічними завданнями. Цей період, що тривав із XVII по XX століття, заклав основи головних міфологем щодо зверхності Москви над Києвом, непридатності української мови для богослужіння, неповноцінності та розмитості українства як такого тощо (Власовський, 1998b, с. 9-106).

Наступною темою, що обов'язково має бути глибоко опрацьованою українськими дослідниками-гуманітаріями, повинна стати тема автокефалії православних в Україні. Ця проблема, як відомо, гостро актуалізувалася у зв'язку зі становленням української нації наприкінці XIX та в XX століттях. Шкільна та університетська програми повинні неодмінно містити відомості про усі три спроби здобуття автокефалії православними українцями в період 1917-1921 рр., у період Другої світової війни та з незалеженням Української держави у 1991 р. При цьому важливо дати дітям та юнацтву чітке розуміння ролі трьох українських урядів, що діяли в часи революції 1917 р. (УНР, Гетьманат, Директорія), та проаналізувати протистояння тоталітарних режимів Гітлера та Сталіна стосовно процесу автокефалії православних в Україні, а також спротив РПЦ разом із політичними режимами Росії незалеженню України та її церкви.

Для правильного розуміння цих процесів у навчальній суспільствознавчій літературі варто було б приділити увагу питанню церковного прокляття — анафеми, що у стосунках між православними Росії та України завжди мало політичний характер, а не дорівнювало класичній церковній карі за впадіння у схизму. Це стосувалося усіх випадків, починаючи від гетьмана Івана Мазепи і закінчуючи митрополитом Київським Філаретом (Денисенком) та деякими його послідовниками.

Однією із центральних тем щодо описаної проблематики має стати боротьба православних українців за свою незалежність у часи існування самостійної України. Тут слід було б показати протидію Москви незалежності православних в Україні та штучне стримування цих процесів упродовж більш як тридцяти років. При цьому варто наголосити, що політичне керівництво України в особі всіх українських президентів, за винятком Віктора Януковича, сприяло утвердженню незалежності православних в Україні.

Об'єднавчий (установчий) Собор ПЦУ, що відбувся у грудні 2018 р., з причин політичного

характеру був підготовлений неякісно, а відтак і не зміг об'єднати усіх православних в Україні, залишивши це завдання на майбутнє. Лейтмотивом такого об'єднання повинно стати сприйняття двох православних церков (ПЦУ та УПЦ МП) як суто українських величин, що мають позбутися «родимих плям» московського періоду свого існування та стати активним фактором духовно-суспільного розвитку України. У цьому сенсі слід проаналізувати сучасні міфи щодо гонінь на УПЦ МП у сучасній Україні, її розширення за рахунок т.зв. рейдерського захоплення храмів УПЦ МП. Для спростування цих вигадок потрібно підкреслити безумовне дотримання державою принципів свободи совісті та рівності релігійних організацій перед законом.

Православна проблематика, безумовно, є центральною темою у боротьбі українства проти агресивної російської пропаганди, однак при цьому не слід забувати ще про один пласт церковної тематики, що постійно перекинується московськими пропагандистами. Ідеться про діяльність в Україні Української греко-католицької церкви та її співіснування з Православною Церквою України.

Для призупинення нормального розвитку ПЦУ Москва поширює міфи про можливе організаційне об'єднання ПЦУ та УГКЦ. Планомірний характер нищення греко-католицької церкви сталінським режимом у 1946-1948 рр. призводив до неспроможності УГКЦ як повноцінної церкви (Газета «День», 2016).

Матеріали щодо згаданих подій і фактів повинні трактуватися українськими суспільствознавцями поза радикальними оцінками унійного процесу, Берестейської унії тощо. Їх необхідно

висвітлювати як даність нашого сьогодення та підтримати УГКЦ як патріотично налаштовану силу.

Загалом правильна подача зазначених матеріалів з курсом історії та інших суспільствознавчих дисциплін покликана виховувати у молодого покоління патріотизм і гордість за власний народ, за його духовну стійкість та прагнення до незалежності — державної і духовної.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Власовський, І. (1998а). *Нарис історії Української Православної Церкви* : репринтне видання (Т. 2). Українська Православна Церква Київського Патріархату. Київ. <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0002623>
- Власовський, І. (1998b). *Нарис історії Української Православної Церкви* : репринтне видання (Т. 4, Ч. 1). Українська Православна Церква Київського Патріархату. Київ. <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0002625>
- Газета «День». (2016, 15 лютого). *Наслідки зустрічі Папи і Кирила. «День» підготував підбірку найцікавіших блогів про спільну заяву глав двох церков.* <https://bbc.in/3tFkVLg>
- Голубева, А., & Рейтер, С. (2018, 16 жовтня). *«Процес пішов швидше, ніж можна було припустити».* Митрополит РПЦ після рішень синоду. BBC News Україна. <https://www.bbc.com/ukrainian/news-45882729>
- Зустріч Папи Римського Франциска і патріарха Кирила. (2021, 17 лютого). In *Vikimedia*. <https://bit.ly/2QMBKp1>
- Маринович, М. (2018, 14 грудня). *Об'єднавчий собор: уникнути рецидивів минулого й забезпечити майбутнє.* Релігійно-інформаційна служба України. <https://bit.ly/3dzlAqT>
- Матвієнко, К. (2020, 27 лютого). *Зустріч в Аммані. РПЦ не змогла запустити розкол світового православ'я — Матвієнко.* Радіо Свобода. <https://bit.ly/3sEf3R8>
- Надання автокефалії православній церкві України: історія змін. (2020, 29 листопада). In *Vikimedia*. <https://bit.ly/3tEOLj1>
- Хоменко, С. (2018, 11 вересня). *На порозі розколу? Москва і Константинополь сперечаються через Україну.* BBC News Україна. <https://bbc.in/3tFkVLg>

KNOWLEDGE IN SOCIAL SCIENCE AND HISTORY AS A TOOL TO COUNTER DISINFORMATION REGARDING THE SITUATION IN THE RELIGIOUS LIFE OF UKRAINE

Scientific report at the methodological seminar of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine "Actual Problems of Psychological Resistance to Harmful Information Impact on Personality under Current Challenges" (April 8, 2021)

Viktor Bondarenko

DSc in Philosophy, Professor, Corresponding Member of NAES of Ukraine, Head of the Department of Theology and Religious Studies, National Pedagogical Dragomanov University, Kyiv, Ukraine

Abstract. *The ways to level the psychological pressures on Ukrainian citizens (including the youth and teenagers) regarding the religious situation in the country especially in establishing the autocephalous Orthodox Church of Ukraine and activities of the Ukrainian Greek Catholic Church are discussed in the report. Different aspects of this problem were studied by I. Vlasovskiy, T. Vysotska, K. Hovorun, M. Marynovych, Y. Chornomorets, A. Yurash, etc.*

Keywords: *studies in church history; improvement of educational materials; leveling psychological pressures; the truth about the church in Ukraine.*

Дата публікації: 22 квітня 2021 р.